

ASPIRAČNÍ TENDENCE PŘI PRAKTICKÉ VÝUCE PŘEŽITÍ

Jaroslav Dvorský, Miloš Fiala, David Vondrášek

Abstrakt: *Soudobou zátěž zvládáme pomocí technických vymožeností a naše úspěšnost je závislá na technické, počítačové zdatnosti. Získávaný obraz vlastních možností aktivně zasahovat a usměrňovat bezprostřední okolí je v tomto směru zprostředkovaný, nepřímý.*

V kontaktu s reálným ohrožením máme větší či menší tendenci vnímat tuto situaci zkresleně. Každá odchylka na obě strany od reálného vnímání ohrožení je při našem dalším rozhodování škodlivá a zavádějící.

Předložená studie je zaměřena na zjišťování velikosti individuální odchylky aspiračních tendencí od objektivního expertního hodnocení výkonu účastníků v zátěžových situacích při praktické výuce přežití.

Klíčová slova: *zátěž, aspirace, přežití, ohrožení.*

1. Úvod

Běžný život staví před každého jedince různé zátěže, se kterými se musí vyrovnat. V průběhu dne jsou zaujímány různé role, pro které je každý odlišně dispozičně vybaven. Tam, kde se jeden člověk pohybuje jako ryba ve vodě, jiný strádá. Tato dispoziční výbava předurčuje člověka být v určitých oblastech lidských činností úspěšným. Opakovaným působením stejného druhu zátěže se dostáváme do stejných nebo podobných situací, pro jejichž řešení si vytváříme osvědčené vzorce chování. Ty nám pak pomáhají zátěžovou situaci vyřešit s menší energetickou náročností.

V průběhu let se tak vytváří určité postupy a algoritmy, které zakládají v lidském vědomí ostrůvky našich zkušeností. Ve velké většině lidského konání probíhá tento proces paralelně s civilizačním zázemím, kde převážně tato činnost probíhá. Vyskytují se však i jiné situace, kdy zaběhnuté vzorce lidského chování použít nelze.

V intencích Patočkova třetího stupně pohybu, tj. „když se země zatřese“, mohou nastat situace, pro které jsou doposud osvojené postupy nepoužitelné. Civilizace nefunguje a člověk reaguje jinak.

Současná výkonová společnost upřednostňuje mladé, sebevědomé a rychlé jedince, kteří se v množství různých informací rychle pohybují polem nástrah vpřed. Tak si to vynucuje současné prostředí peněz, které se stávají hlavním ukazatelem lidské výkonnosti. Postupující amerikanizace ve výchově českých dětí směřuje k vysokému sebevědomí a informační záplava zase podporuje lidskou povrchnost.

Otázkou je, jak bude tento produkt soudobé výchovy fungovat v podmínkách, kdy úspěch závisí na jeho reálných možnostech, na odhadu situace v ohrožení, a to v podmínkách, kdy se nemůže spolehnout na civilizaci?

2. Teoretická východiska

Praktická východiska, která jsou popsána v úvodu, jsou dostatečně vysvětlena sociální psychologií. Ovlivnění dítěte při výchově sleduje pojem „kauzální atribuce“.

2.1. Kauzální atribuce

Kauzální atribuce je sklon k často odlišnému přepisování příčin vlastního chování a stejného chování jiných lidí (Kohoutek, R. 2009), tendence k nezřídka rozdílnému přepisování příčin vlastního či cizího úspěchu a neúspěchu, sklon přepisovat vlastnímu chování, úspěchu či neúspěchu jiné příčiny než stejnému chování u jiných lidí.

Jiná koncepce vidí kauzální atribuci jako přepisování příčin, založené na odrážení vlastností vnímané osoby osobou vnímající, a vnímající také vnímanému přepisuje určité vlastnosti, sklony, pohnutky apod. Vychází z potřeby lidí orientovat se v prostředí tak, že vidí za tím, co druzí konají, jak se projevují, jakých výkonů dosahují apod. určité příčiny (Hartl, 2000).

Charakteristiky atribučování příčin jednání a výkonů osoby „A“ k osobě „B“ vedou mnohdy u osoby „B“ k tzv. kauzální autoatribuci, kdy si sám tento jedinec začne vykládat sama sebe, příčiny svých úspěchů, jak si je původně vykládal druhý, respektive, jak si myslí, že si je vykládal ten druhý. Některé atribuce (autoatribuce) mají účinek inhibiční, deaktivující, frustrující, stresový apod., zatímco jiné mají naopak účinek aktivizující, facilitační, podporující apod. (Nakonečný, 1997).

Tendence v atribučování:

- přepisování příčin úspěchu a neúspěchu vnitřním nebo vnějším činitelům, zejména jde např. o schopnost,
- přepisování příčin úspěchu a neúspěchu stálým, trvalým anebo měnlivým, dočasným činitelům.

Význam má také rozlišování tzv. šťastné, respektive ofenzivní, versus nešťastné neboli defenzivní atribuce a autoatribuce. Šťastnou, ofenzivní, atribuci charakterizujeme tak, že jedinec přepisuje úspěch vnitřním činitelům, dobrým schopnostem a přiměřenému úsilí. Ofenzivní a defenzivní autoatribuce jsou naučené, jsou produktem socializace (Nakonečný, 1997)..

Druhy kauzální atribuce:

- vnitřní – vychází z dítěte samého, je to „v něm“,
- vnější – vnější podmínky – náhoda, náhlá indispozice, špatné podmínky v rodině,
- měnlivá versus stálá,
- šťastná atribuce – úspěch posiluje, neúspěch mobilizuje,
- autoatribuce – jak se vidím já sám, sebehodnocení.

Usměrňováním atributivních a autoatributivních procesů lze dosáhnout lepších výkonů. Zde lze hovořit o Pygmalion efektu = formování osobnosti dítěte vlivem učitele (U). Očekávání toho, jak se dítě bude chovat, jaké je, popř. jakým se stane záleží na:

- učitelově názoru a jeho schopnosti,
- žakově (Ž) názoru na vlastní schopnosti,
- nakolik je „U“ pro „Ž“ důležitou osobou.

Atribuce se mění v autoatribuci (pozitivní či negativní), je-li žakovi zdůrazňováno, že je v něčem, nebo ve všem neschopný. Zprvu to přijímá jako hodnocení výkonu, posléze se za

neschopného začne skutečně považovat. Vnímá se tak a tím mu klesá aspirace a ničí se jeho sebeobraz. Dítě se pak vidí jako nekompetentní v dané činnosti. Nikdy jsem nebyl dobrý v matematice, nebudu dobrý ani teď, nemám na to.

2.2. Aspirační úroveň

Vyjadřuje míru usilování o dosažení nějakého budoucího cíle nebo výkonu a zároveň míru jeho očekávání v závislosti na předchozích vlastních úspěších či neúspěších. Dosažený úspěch vede obvykle k mírnému zvýšení aspirace, zatímco neúspěch k jejímu mírnému snížení. Cílovou diskrepancí se označuje rozdíl (kladný i záporný) mezi předchozí dosaženou úrovní výkonu a následujícím vyjádřením míry usilování a očekávání. Výkonovou diskrepancí je rozuměn rozdíl mezi očekávanou a skutečně dosaženou úrovní výkonu. Dosažení, respektive nedosažení stanoveného cíle je spojeno s prožitkem úspěchu či neúspěchu a zvyšuje se nebo se snižuje sebehodnocení. U lidí s adekvátním sebehodnocením odpovídá usilování a očekávání jejich schopnostem, u lidí s nepřiměřeným sebevědomím jsou aspirace nereálné (ve smyslu přeceňování i podceňování vlastních možností).

S pojmem aspirace úzce souvisí Životní plány, což je systém cílů, kterých se člověk snaží dosáhnout. Jsou významným aktivačním činidlem. Tyto plány se však často mění. Výzkumy úrovně aspirace dělí lidi na dva typy:

- a) jedinci snažící se dosáhnout úspěchu,
- b) jedinci snažící se vyhnout neúspěchu.

Činitele vyplývají ze stanovené obtížnosti úkolů. Pokud bylo vyřešení úkolu moc jednoduché, neuspokojí to zdaleka tak, jako vyřešení úkolu složitějšího. Naopak nevyřešení velmi těžkého úkolu nemrzí jedince zdaleka tak, jako nevyřešení úkolu jednoduššího. Zájmy jsou soustředěné déle trvající zaměření lidí na uspokojování určitých potřeb. Uspokojení zájmu by mělo následovat až po zabezpečení základních potřeb. Významnou roli ve vzbuzení a udržení zájmu mají schopnosti. Zájmy aktivizují člověka a dávají mu pocit tvůrčího uspokojení. Zájmy rozvíjejí schopnosti a osobnost jedince. Uspokojování zájmu je trvalé, protože zájmy jsou neuspokojitelné, s každým dílčím uspokojením motivační síla zájmu narůstá. Někdy vzniká zájem např. tak, že se jedinec činností z počátku zabývá, jelikož si to přejí rodiče, ale později, pokud je v činnosti dobrý se z činnosti stává zájem. Druhy zájmů jsou politické, sportovní, ekonomické, kulturní, technické atd. (Zanden, 1976).

Z výše uvedeného vyplývá, že kauzální atribuce ovlivňuje aspirace subjektu. Zdravá úroveň aspirace koresponduje se schopnostmi a dovednostmi jedince. Odchylky na obě strany jsou projevem nereálného hodnocení, které není v relaci se skutečností.

3. Aspirační tendence při praktické výuce přežití

Praktická výuka přežití v létě je prováděna se studenty 2. ročníku a trvá 7 dnů. Specifickou zvláštností této výuky je, že studenti nemají, mimo své osobní zkušenosti, žádnou přípravu. Mimo obecné informace, zveřejněné celoročně na webových stránkách fakulty, a kusé informace od studentů, kteří kurz již absolvovali, neprobíhá v tomto směru žádná výuka. Přibližně měsíc před odjezdem proběhne informační schůzka, která v nejhrubších rysech přiblíží studentům průběh praktické výuky a didaktické nástroje.

Praktická výuka přežití v zimě je prováděna se studenty 3. ročníku a trvá 5 dnů. U studentů se předpokládají zkušenosti z praktické výuky v létě a z bezpečnostních důvodů lze zaznamenat větší nároky na materiálové vybavení studentů. I zde se počítá s menší informovaností a praktickými zkušenostmi při pobytu v zimním prostředí. Jen zřídka se setkáváme se studenty, kteří ve sněhu již nocovali.

Při přípravě je pro studenty vodítkem doporučený seznam materiálu a jedna informační schůzka měsíc před konáním praktické výuky. Povinný materiál se kontroluje a jakékoliv další vybavení je na jejich zvážení.

Pro obě varianty praktické výuky přežití je stanovena jako základní organizační jednotka (strávní jednotka), tj. skupina 2–3 studentů, kteří už při přípravě před odjezdem spolupracují na zajištění společné stravy a noclehu. Toto uspořádání nevyklučuje další seskupování studentů do pracovních skupin, na které musí pedagogové citlivě reagovat při takto vzniklé situaci při přesunu. Závisí to hlavně na řešeném úkolu v průběhu přesunu, celkovém počtu studentů a náročnosti situace. Za ideální stav pro bezpečný průběh praktické výuky je považováno 5 studentů na jednoho pedagoga – instruktora.

Obě praktické výuky přežití probíhají v zahraničí, kde se lépe navozují mimořádné podmínky a neobvyklé situace. Praktická výuka přežití vychází z vojenských zkušeností záchranných jednotek, které simulují na svých kurzech přežití a chování sestřelených pilotů na nepřátelském území. Svou náročností se však praktická výuka přežití k tomuto výcviku pouze přibližují.

Praktická výuka letního přežití na Ukrajině

Praktická výuka začíná na konci nejmenované osady v zakarpatské oblasti. Po vyložení zavazadel řidič odjíždí a studenti s vyučujícími zůstávají osamoceni. Po základních navigačních informacích dostanou pracovní skupiny mapy 1 : 200 000 v azbuce. Výchozím a cílovým místem jsou dvě vesnice v protilehlých rozích mapy, mezi nimiž je cca 120km vzdálenost a mnoho variant jak tuto vzdálenost urazit.

Prvním úkolem pro pracovní skupiny je naplánovat trasu přesunu tak, aby celá skupina dorazila do cíle s patřičnou rezervou na dohodnutou dobu odjezdu. Z předložených návrhů se vybere po zhodnocení varianta, která nejvíc vyhovuje zásadám pro plánování přesunu skupin neznámým terénem, časovým možnostem pobytu a profilu terénu. Současně se upozorní na chyby v plánování, které by mohly negativně ovlivnit další postup. Pro komunikaci na kurzech platí zásada řízeného postupu, kdy studenti navrhnou řešení, ale konečné slovo mají instruktoři. Výuka nemá pevný denní program a vše se řídí efektivitou vynaložené energie na splnění úkolu. Při hladkém průběhu praktické výuky je snahou ukončit hlavní přesun dne do 17.00 hodin. Do této doby se snaží všichni zúčastnění najít vhodné místo na nocleh, případně připravit improvizovaný přístřešek. Po jídle se odehrává více, či méně řízená debata, tematicky směřovaná k důležitým okruhům problémů, vyplývajících z nuceného pobytu člověka v terénu (plánování trasy, zajištění potravy, hledání vodních zdrojů, nebezpečná zvířata, utajení postupu).

Praktická výuka zimního přežití v Polsku

Praktická výuka začíná na jedné chatě levné cenové skupiny na hřebenech Krkonoš, kde se studenti seznámí s hlavními zásadami zimních přesunů. Zde se také uskuteční kontrola materiálu. Náročnost zimního přesunu odpovídá běžeckým lyžím kategorie BC. Při této výuce se jedná o etapovitý přesun s noclehem ve volném zimním terénu. Jiné vybavení pro pohyb na sněhu není dovoleno, sněžnice i ski-alpinistické lyže jsou nežádoucí, neboť zdržují přesun.

Při této praktické zimní výuce je zachována stejná zásada jako při letním přežití, a to stejná organizační struktura členěná na strávní jednotky a pracovní skupiny. Trasa přesunu je určována podle sněhových podmínek a aktuální povětrnostní situace. Studenti jsou vybaveni na budování improvizovaných sněhových záhradů a postupuje se podle zásad, které se dají shrnout do několika bloků (plánování zimního přesunu, zajištění teplotního komfortu, strava a přísun tekutin, bivakování ve sněhu, řešení nouzových situací).

4. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit aspirační tendence účastníků praktické výuky letního a zimního přežití ve volném terénu při zvládnání zátěže.

5. Metody výzkumu

- NEO pětifaktorový osobnostní inventář „Big Five“
- Subjektivní škálování vlastních pocitů
- Expertní hodnocení úrovně aspirace.

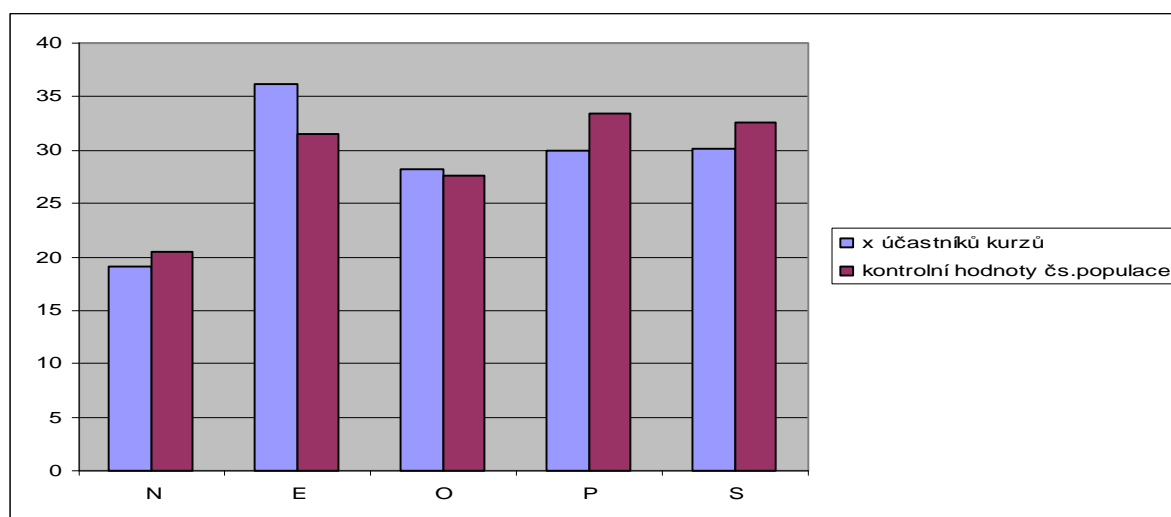
6. Výsledky výzkumu

V průběhu tří let se praktické výuky přežití v rámci akreditovaného směru ochrana obyvatelstva zúčastnilo 41 studentů – testovaných probandů, kteří se podrobili testům, které jsou dále vyhodnoceny.

Graf č. 1 NEO pětifaktorový osobnostní inventář „Big Five“

	N	E	O	P	S
x účastníků kurzů	19,14	36,19	28,14	30,00	30,09
kontrolní hodnoty čs. populace	20,53	31,48	27,67	33,39	32,54

Faktor „N“ – neuroticismus
Faktor „E“ – extraverte
Faktor „O“ – otevřenost
Faktor „P“ – přívětivost
Faktor „S“ – svědomitost

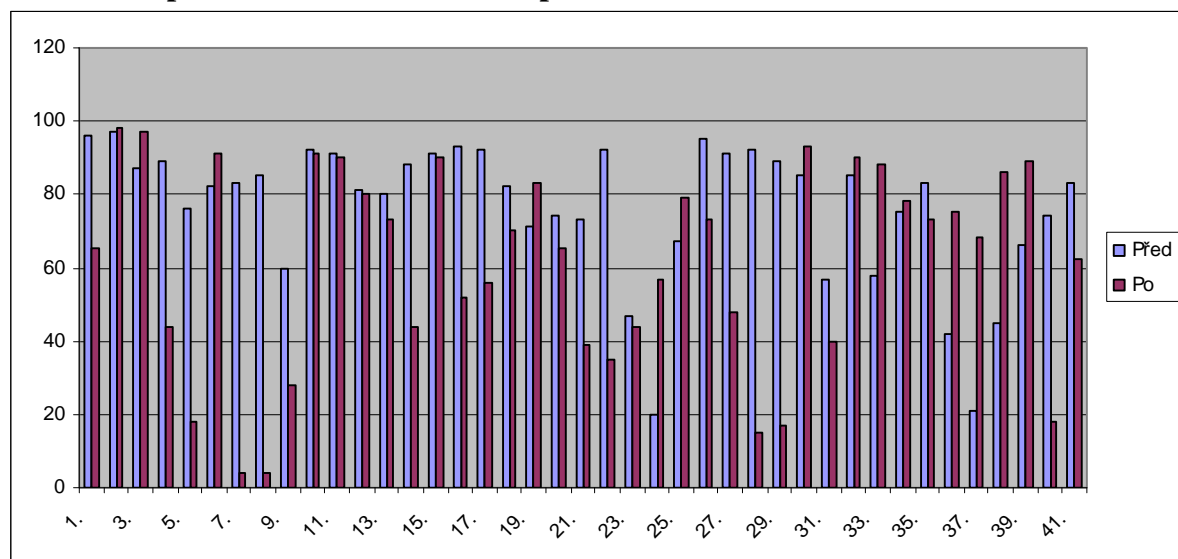
Zjištěná osobnostní data ukazují ve srovnání s kontrolními hodnotami čs. populace tyto výrazné odlišnosti:

Extraverte – faktor „E“ ukazuje na výrazně vyšší hodnoty u účastníků praktické výuky, kteří více potřebují zvětšovat prostor ke společenskému styku.

Přívětivost – faktor „P“ ukazuje na výrazně nižší hodnoty u účastníků praktické výuky v pokoře, soucitu, spolupráci a tendenci důvěřovat druhým.

Svědomitost – faktor „S“ ukazuje na výrazně nižší hodnoty u účastníků praktické výuky v připravenosti a schopnosti efektivního řešení úkolů, systematického jednání a promýšlení věcí předem.

Graf č. 2 Expertní hodnocení úrovně aspirace

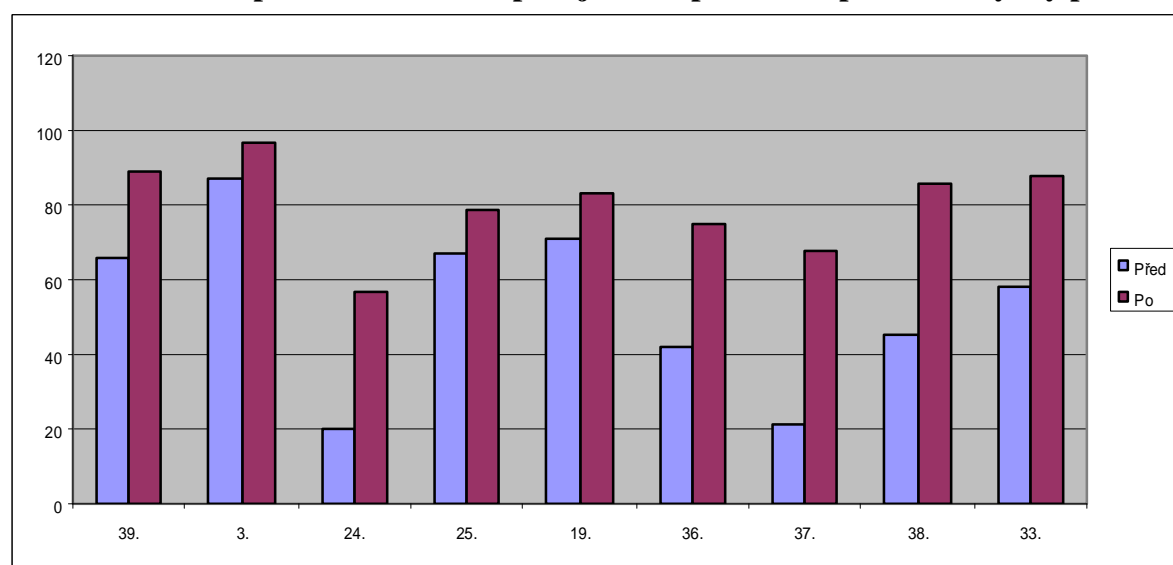

Toto hodnocení bylo provedeno před zahájením praktického přezití a po jeho ukončení.

Testováno bylo 41 studentů.

Dosavadní výsledky naznačují existenci tří skupin účastníků z hlediska různé úrovně aspirace. Pro lepší posouzení aspirace účastníků praktické výuky jsou dále uvedeny tři grafy, které ukazují na existenci tří skupin. Skupina s nízkou aspirací a následnou spokojeností s průběhem kurzu, skupina, která vykazuje odpovídající aspiraci k možnostem účastníka praktické výuky a skupina, která má na začátku vysokou aspiraci, po které následuje selhání.

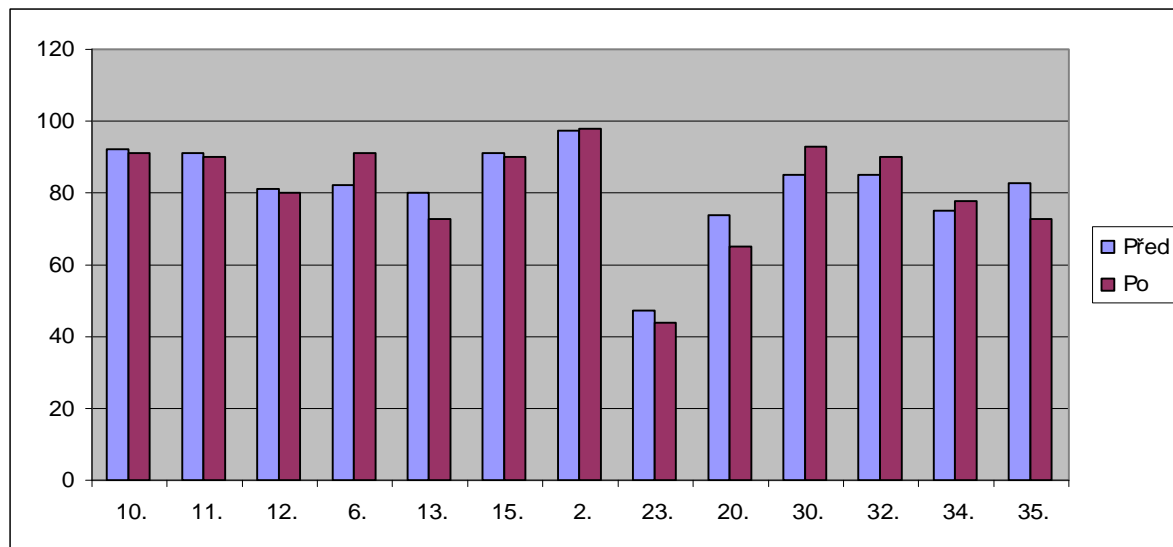
Graf č. 3 Nízká aspirace a následná spokojenost s průběhem praktické výuky přezití

1. skupina – nízká úroveň aspirace a vysoká hodnota výkonu – 13 studentů

Studenti této skupiny přistupovali k programu praktické výuky přežití s obavami a spíše ze zadních řad zkoušeli nové postupy a praktiky. Bez výzvy a jiných pobídek by sami zbytečně neexperimentovali. Navzdory tomuto přístupu zvládli všechny obtíže a nástrahy bez chyby a byli platnou oporou ostatním.

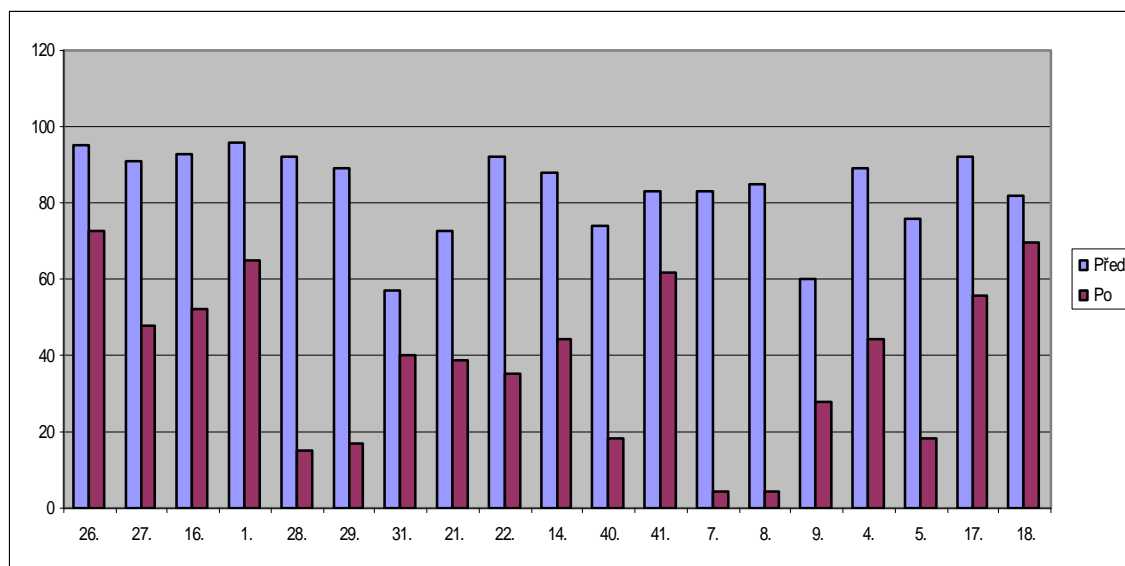
Graf. č. 4 Odpovídající aspirace k možnostem účastníka

2. skupina – odpovídající úroveň aspirace k možnostem jejich výkonu – 22 studentů

Každý ze studentů má jiné vstupní parametry pro zvládání neobvyklých zátěží. Tato skupina vykazovala reálné hodnocení náročnosti vnějšího prostředí, které koresponduje s odhadem vlastních možností. Jejich výpovědi a soudy odpovídají reálnému stavu věci.

Graf. č. 5 Vysoká aspirace s následným selháním

3. skupina – vysoká úroveň aspirace a nízká hodnota výkonu – 6 studentů

Studenti této skupiny patří k nejviditelnějším ze všech a nelze je přehlédnout. Horlivě reagují na nové podněty a není to projev extravertního typu osobnosti. Sebevědomě

podstupují i nejnáročnější zkoušky, ve kterých podávají velmi nestabilní výkony anebo selhávají.

7. Diskuse

Toto je shrnutí dosavadních výsledků. Nárůstem počtu testovaných účastníků praktické výuky přežití v průběhu další výuky přežití se předpokládá, že se budou výsledky zpřesňovat. Dále se předpokládá, že dalším výzkumným šetřením budou zjišťovány jemnější rozdíly, které umožní diferencovat spektrum dalších účastníků výuky přežití do většího počtu vyhraněných skupin. V současných výsledcích byly eliminovány tři skupiny. Z dosavadních dat vyplývá a potvrzuje se platnost Gaussova rozdělení četností.

8. Závěr

Byly zjištěny tři různé skupiny podle úrovně aspirační hladiny, které potvrdily předchozí výsledky o vztahu aspirace a stability výkonu. Po dalším dostatečném shromáždění výzkumných dat bude tento výzkum dále směřovat k odhalování výkonové nespolehlivosti, která bude základem pro zvýšení bezpečnosti při praktické výuce přežití.

Použitá literatura:

- [1] HARTL, P. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha : Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-683-2.
- [2] NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
- [3] ZANDEN, JW. *Social Psychology*. New York : McGraw-Hill, Inc., 1976. ISBN 0-07-553945-4.
- [4] KOHOUTEK, R. Závady (dificility) a poruchy chování a prožívání dětí a mládeže. *Komenský : odborný časopis pro učitele základní školy*, Brno : PdF MU. ISSN 0323-0449, 2009, vol. 134, no. 2, s. 4-7.

Tento výzkum vznikl s podporou grantu SVV-2010-261602

Kontaktní adresy:

PhDr. Jaroslav Dvorský, Ph.D., Katedra technických a úpolových sportů, UK FTVS, dvorsky@ftvs.cuni.cz

Ing. et Mgr. Miloš Fiala, Ph.D., Garant studijního směru Ochrana obyvatelstva, UK FTVS, fiala@ftvs.cuni.cz

Bc. David Vondrášek, Posлуhač 1. ročníku prezenčního navazujícího magisterského studia, UK FTVS, david@aquasport.cz